

Josep Canaleta de Cuadras

arts
19

Autores

Natàlia Fernández

Marina Segura

— Juny 2017 —

Resum

Josep Canaleta de Cuadras (1875-1950) estudià a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona on va ser titulat al 1902 amb altres companys de promoció com Benardí Martorell Puig, Jeroni Martorell, i Demetri Ribes i Marco entre altres. Col·laborador d'Antoni Gaudí fins el 1914, va ser arquitecte municipal de Viladecans i va centrar bona part de la seva obra, entre el modernisme i el noucentisme, a aquesta localitat i d'altres com Gavà, Cornellà o Castelldefels.

Aquesta obra està sota una llicència Creative Commons “Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada” 3.0 Espanya <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

Nascut l'any 1875 a Barcelona¹, estudià a l'Escola d'Arquitectura on va ser titulat al 1902² juntament amb altres companys de promoció, encara que d'anys diferents, com Benardí Martorell Puig, Jeroni Martorell, i Demetri Ribes i Marco entre altres³. A la mateixa Escola trobem els seus inicis documentats en projectes que realitzaven els estudiants, com és un dibuix en tinta i aquarel·la sobre paper canson de la porta d'un edifici religiós a Agramunt⁴.

Una vegada finalitzada la seva etapa acadèmica, va col·laborar amb Antoni Gaudí a algunes de les seves obres com la Sagrada Família, la Casa Milà o l'església de la Colònia Güell, concretament realitzant la maqueta polifuncional d'aquesta⁵. En aquest període entre el 1902 i 1903, Gaudí es trobava treballant a la restauració de la catedral de Palma i deixà a Joan Rubió al capdavant durant les seves absències⁶. Al taller de la Sagrada Família es trobaven ajudants, tots vinculats amb la província de Tarragona, com Francesc d'Assís Berenguer i Mestres, la mà dreta de Gaudí, Rubió i Bellver, tècnic en

temes de càlculs estructurals, Domènec Sugrañes i Gras, successor de la direcció d'obres en la seva mort, Julol i Gibert, amic i colorista, Enrique Nieto i el propi Josep Canaleta. Segons la documentació sobre els deixebles de Gaudí de la mà del seu biògraf Josep Francesc Ràfols, haver estat company d'estudis va fer desenvolupar una gran amistat entre ell i el gran mestre, tot i no tenir el lligam tarragoní⁷. D'altra banda, també hi hauria la possibilitat que Josep Canaleta fos parent dels Güell-Comillas i a través d'aquests va conèixer Gaudí⁸.

Als cinc anys d'haver-se titulat, Canaleta va ser nomenat arquitecte municipal de Viladecans⁹, en substitució de Joan Bruguera, funció que va desenvolupar des del 1907 fins la seva mort al 1950. Va compatibilitzar aquesta feina amb la seva col·laboració a la Casa Milà i el taller de la Sagrada Família durant uns anys més, encara que des del nou càrrec a Viladecans ja atorgava diferents idees d'urbanització i construcció d'habitatges. Alguns projectes d'edificis eren confeccionats per ell mateix quan actuava de professional

¹ Malgrat la inexistència de l'acte de naixement a l'Arxiu Municipal Contemporani, veiem Barcelona com la seva ciutat natal a la fitxa de defunció del Registre Civil.

² *Exposició commemorativa del Centenari de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, 1875-76/1975-76*, ETSAB, Barcelona, 1977.

³ Galí, D; Lacuesta, R. "Antoni Gaudí i Jeroni Martorell" dins *Gaudí i l'Espal, Quaderns científics i tècnics de restauració monumental*, Diputació de Barcelona, 2004, p.12.

⁴ AHCOAC, Fons arquitectes, Tinta i aquarel·la sobre paper canson, 93x62 cm, Agramunt, porta lateral. Sense data.

⁵ *La Vanguardia*, 29-8-1982, p. 19.

⁶ *Exposició Gaudí. La búsqueda de la forma*. Museu d'Història de la Ciutat, Saló del Tinell, Lunwerg, Barcelona, 2002, p.161.

⁷ Gueilburt Talmazan, Luis. "Enrique Nieto Influencias y trabajos en Barcelona: Primera época". *Akros: Revista de Patrimonio* N° 11, 2012, ps.83-89, p.84.

⁸ *La Vanguardia*, 29-8-1982, p. 19.

⁹ AMVA, Fons Ajuntament de Viladecans, Actes del Ple de l'Ajuntament, 1 de juny de 1907.

lliure contractat per un promotor privat local, amb algú dels quals va col·laborar per plantejar propostes de millores urbanístiques¹⁰. En altres casos, si el projecte era realitzat per un altre arquitecte o mestre d'obres, calia l'informe preceptiu de l'arquitecte municipal, càrrec que ocupava Canaleta. Durant aquest primer terç del segle XIX es va produir un gran canvi urbanístic, encara que l'etapa de maduresa de Canaleta a Viladecans arribaria uns anys després, a la dècada dels trenta.

Encara com a col·laborador seu, Canaleta va acompanyar Gaudí juntament amb Jujol l'any 1910 a Vic per realitzar el projecte de dos fanals de basalt i ferro forjat per a la Plaça Major de Vic commemorant el centenari de Jaume Balmes; anys més tard, concretament al 1924, aquests fanals van desaparèixer¹¹. En aquest mateix període, l'arquitecte va començar a realitzar les primeres obres amb autoria pròpia, la Casa Feliu a Cornellà i la Casa Arumí, Fortuny, i Vilaró a Vic¹². D'estil modernista, la Casa Vilaró, actualment desapareguda¹³, era un edifici senzill amb poca ornamentació exceptuant el ferro forjat dels balcons i la vessant arquejada de la teulada, que aportava harmonia i dinamisme. Al mateix carrer podem admirar una altra obra similar, la Casa Fortuny, encara que més

treballada pel que fa al detall d'uns arcs en els portals i les ceràmiques cromàtiques decoratives a la paret dels balcons.

Al 1914¹⁴, Josep Canaleta decideix focalitzar la seva obra personal i es deslliga de la cooperació al taller de Gaudí, tot i que les arrels modernistes estaran presents durant les seves obres de joventut. Des d'aquest moment fins el final de la seva vida, realitzarà obres disperses a Gavà, Cornellà, Castelldefels, i sobretot a Viladecans, on amb el pas dels anys proliferarà la seva carrera cap a una vessant més noucentista, com veurem més endavant. A Roda de Ter trobem una de les seves primeres grans obres: el Teatre de la Cooperativa, actual Teatre Eliseu¹⁵, construït el 1915 per iniciativa de la Cooperativa Primera del Ter, més concretament del seu impulsor, Ferran Alsina i Parellada. La seva peculiar façana d'obra vista sorprèn per una aplicació del modernisme de forma més popular, amb relleus al voltant dels arcs de les finestres i portes i aquest característic ferro forjat.

D'entre les seves edificacions a inicis de segle a Viladecans trobem Cal Guinard, sens dubte l'obra més deteriorada, també anomenada Cal Magret. És una casa que fa cantonada amb terrassa a la part posterior. En aquesta

¹⁰ Calderé i Bel, Xavier. "Tot eixamplant el poble. Les urbanitzacions i els promotors urbanístics de Viladecans (1852-1957)" pg. 57-66 dins *Materials del Baix Llobregat*, Núm. 18: La crisi: impacte al Baix Llobregat i altres escrits, 2012, p. 61.

¹¹ *Exposició Gaudí. La búsqueda de la forma*. Museu d'Història de la Ciutat, Saló del Tinell. Lunwerg, Barcelona, 2002, p.162.

¹² Bover, Immaculada. "El Modernisme a Vic". *Ausa. Revistes Catalanes amb Accés Obert*, 1972, p. 23.

¹³ Art Nouveau European Route: The Route [en línia], [consultat al maig del 2017], Disponible en: <http://artnouveau.eu>.

¹⁴ D. Galí R. Lacuesta. "Antoni Gaudí i Jeroni Martorell" dins *Gaudí i l'Espal. Quaderns científics i tècnics de restauració monumental*. Diputació de Barcelona, 2004, p. 22.

¹⁵ Teatre Osona: proposta cultural de teatrets a la comarca [en línia], [consultat al juny de 2017], Disponible en: <http://www.teatresosona.cat/>.

obra veiem l'estètica modernista en les formes sinuoses de les obertures de la planta baixa i les motlures del segon pis, a més de les baranes corbes i pinacles. Actualment és una casa *okupa*, com posen en manifest les pintades que embruten la façana i que impedeixen apreciar més els detalls¹⁶. Del 1915 és atribuït un gran habitatge a l'arquitecte, l'anomenada Cal Xic de Sant a Gavà¹⁷. A l'obra podem observar el desenvolupament del seu modernisme amb un joc de les formes i relleus més aconseguit. Trobem una ceràmica de colors i formes variats i una sobre-teulada de diferents nivells amb motlures en forma de creu i pinacles com a rematada. Aquest cromatisme tan típicament modernista no es tornarà a fer visible en gairebé cap de les seves posteriors obres, ja que poc a poc la seva producció tendirà a formes més noucentistes.

A partir de la dècada dels vint, els seus projectes seran generalment obres particulars, amb restauracions, ampliacions o construcció d'habitatges a Barcelona, que consten registrades a l'Arxiu Municipal Contemporani de la ciutat amb Josep Canaleta com a arquitecte contractat pel promotor privat i Cabestany com a arquitecte municipal. En trobem la construcció d'uns baixos al carrer Marina l'any 1923¹⁸; l'edificació de dos pisos al Pasaje Mariné entre els carrers Còrsega i Sicília al

1924¹⁹; unes obres d'un magatzem al carrer Major de Clot al 1924, permís el qual no va ser concedit perquè les modificacions no van respectar el Pla Cerdà²⁰; unes reformes interiors al número 12 de la Plaça Urquinaona també al 1924²¹ i la reparació de la coberta d'una fàbrica de vidres al carrer Mèxic²².

El fet que aquestes obres siguin interiors impedeix demostrar l'evolució que Josep Canaleta va realitzar al llarg dels anys. No va ser fins el 1928, amb la construcció d'una casa a un solar del carrer Entença²³, on l'arquitecte va realitzar els plànols sencers de l'edifici i va dissenyar una façana majestuosa. Des de l'exterior es pot observar el matís noucentista que Canaleta va anar adquirint amb l'experiència, un retorn al model clàssic però mediterrani, amb una gran perfecció formal. L'edifici està format per cinc pisos, uns baixos i altells en una cromàtica blanca. Hi destaquen les grans finestres, algunes amb arc de mig punt, com a mostra del retorn al món grecollatí. Les úniques restes modernistes les trobem al ferro forjat dels balcons i la decoració de la part alta de l'edifici, amb una gran balustrada i pinacles als pilastres. Al mig, hi veiem una extensió de la façana que finalitza amb una rematada sinuosa i un pinacle, els únics elements ornamentals que aporten dinamisme i que es contraposen amb la perfecció formal i l'estil senyorial típic del noucentisme.

¹⁶ Pobles de Catalunya, [en línia], [consultat al maig de 2017], Disponible en: <http://www.poblesdecatalunya.cat>

¹⁷ Íbid.

¹⁸ AMCB, Permís de construcció núm. 26911, 1923.

¹⁹ AMCB, Permís de construcció núm. 29189, 1924.

²⁰ AMCB, Permís de construcció núm. 27342, 1924.

²¹ AMCB, Permís de construcció núm. 27820, 1924.

²² AMCB, Permís de construcció núm. 28067, 1924.

²³ AMCB, Permís de construcció núm. 40253, 1928.

Tot i aquest canvi radical cap a una puresa formal que no trobàvem a la seva etapa de joventut, Canaleta retorna al cromatisme i l'ornament amb l'obra de l'Escorxador municipal de Viladecans entre el 1930 i 1931²⁴. Trobem l'edifici a dues alçades distintes, amb balustrades a les parts menys elevades, detall que va desaparèixer amb la remodelació de Josep Almirall per convertir-lo en auditori i sala d'exposicions. Les finestres de la planta baixa i alta estan envoltades per petits maons, exceptuant les dues que es troben a banda i banda de l'edifici decorades amb el típic trencadís gaudinià. Com a rematada de les finestres i la teulada observem un ornament diferent: semiesferes de diferents mesures que aporten dinamisme a les formes rectilínies de la façana. Com a punt final, a la punta de la teulada hi veiem un alt pinacle que domina tota l'estructura.

Durant els següents anys les obres que tenim enregistrades corresponen a la sol·licitud de la creació d'un Panteó situat al cementiri de Montjuïc, la sol·licitud del qual va ser feta per Joan Fàbregas al 1932²⁵ mentre que al 1935 es va endinsar en el projecte de la finca "La Curza" que es troba a Castelldefels²⁶; dos obres de les quals no disposem d'imatges o més informació al respecte però que ens informen sobre l'activitat professional de Canaleta durant aquests anys.

Seguidament, els següents projectes realitzats se situen a l'any 1936, a la zona de Viladecans, on va realitzar la construcció d'una planta baixa²⁷, com també una casa de dues plantes²⁸ i la producció d'un xalet de baixos²⁹. Al mateix any va tornar a rebre un encàrrec a la ciutat de Barcelona, a un carrer inscrit en una zona benestant, el Carrer Tuset número 34, on va fer un edifici de vivendes plurifamiliars³⁰. És important assenyalar l'any 1936 perquè suposa l'inici de la Guerra Civil Espanyola. Sabem que degut a la victòria del bàndol nacionalista molts arquitectes es van veure obligats a exiliar-se o retirar-se del servei provisionalment fins que vingués una etapa més pròspera. Així doncs, l'inici del règim franquista va suposar l'èxode de molts arquitectes, sobre tot d'aquells que havien col·laborat amb el govern de la República. Aquest fet va suposar que s'impulsés una arquitectura de caire més conservador, tallant completament amb totes les tendències introduïdes per les avantguardes; en definitiva, una arquitectura al servei de la ideologia del règim³¹.

D'aquesta manera, les conclusions que podem extreure és que si Canaleta es trobava professionalment actiu durant els anys de la guerra, implica que ell no va ser enviat al camp de batalla ni tampoc es va veure obligat a marxar a l'exili ja que, a més, a l'any 1937

²⁴ *La Vanguardia*, 29-8-1982, p. 19.

²⁵ AMCB, Permís de construcció núm. 14896, 1932.

²⁶ AHCOAC, Inmagic: 672, 1935.

²⁷ AHCOAC, Inmagic: 18913, 1936.

²⁸ AHCOAC, Inmagic: 18883, 1936.

²⁹ AHCOAC, Inmagic: 18882, 1936.

³⁰ AHCOAC, Inmagic: 18114, 1936.

³¹ Azpilicueta, Enrique. "La construcción de la arquitectura de postguerra en España (1939-1962)". Universidad Politécnica de Madrid. Tesis Doctoral. 2004, p. 29.

també trobem enregistrat uns altres tres projectes que denoten un volum quantios d'encàrrecs en una època de gran recessió econòmica i penúries socials. Aquests són la construcció dins del mercat municipal de Viladecans, de nou, l'encàrrec de la creació d'unes estructures per la façana³², com també la construcció d'una casa-porteria que estaria situada dins de la "Fàbrica de Levadura Prensada" de Viladecans³³. Aquell mateix any, també es va encarregar de la construcció d'un safareig públic a Sant Climent del Llobregat³⁴, territori molt proper a Viladecans. Per últim, assenyalar que al següent any, el 1938, va continuar treballant a la zona de Viladecans amb un projecte per la creació d'una casa³⁵.

Aquest suposaria l'últim encàrrec que pròpiament realitzaria Canaleta. Passat l'any 1938, es dedicaria fins la seva mort a exercir d'arquitecte municipal a Viladecans on s'ocupava de firmar permisos i projectes però en cap cas s'embarcava en la construcció de noves edificacions. Aquesta dada ens dóna peu a diverses interpretacions: per una banda, podem considerar el fet que Canaleta es volgués retirar i dedicar-se a una feina més relaxada i simple un cop ja havia aconseguit fer-se un nom, o també hi ha la possibilitat d'interpretar que un cop acabada la guerra i

amb la victòria franquista, l'arquitecte veies més convenient retirar-se degut a l'estat polític en el que es veia sotmès el país.

Respecte a informació sobre la seva vida personal, el seu pare, Emilio Canaleta, podria haver estat vice-cònsol al consolat de Mèxic a Barcelona³⁶ i la seva mare es deia Ramona. A més, va estar casat amb Margarita Gordillo Ruiz de Apocada amb qui va tenir un fill, Jorge Canaleta Gordillo, físic meteoròleg³⁷ que va morir al 2012 amb 88 anys³⁸. Com molts altres arquitectes i fotògrafs de l'època, Canaleta estava inscrit dins del Centre Excursionista de Catalunya i va ser nomenat tresorer l'any 1904³⁹.

Josep Canaleta de Cuadras va morir el 15 de febrer de 1950 amb 74 anys sobre les 10:15h, segons s'apunta en l'acte de defunció. Les causes de la mort certifiquen una broncopneumònia i les seves restes es troben enterrades al Cementiri de l'Est⁴⁰.

³² AHCOAC, Inmagic: 18840, 1937.

³³ AHCOAC, Inmagic: 18855, 1937.

³⁴ AHCOAC, Inmagic: 18844, 1937.

³⁵ AHCOAC, Inmagic: 18481, 1938.

³⁶ BNE, Hemeroteca digital. Guía oficial de España. 1876, p. 89.

³⁷ BOE, n° 180, 29 de juliol de 1963.

³⁸ *La Vanguardia*, 7 de gener de 2012.

³⁹ *Butletí del Centre Excursionista de Catalunya*, n°109, p.63, febrer 1904.

⁴⁰ Registre civil, n° 592, 1950.

Bibliografia i Webgrafia

Art Nouveau European Route : The Route [en línia], [consultat al maig del 2017], Disponible en: <http://artnouveau.eu>

Azpilicueta, Enrique. “La construcción de la arquitectura de postguerra en España (1939-1962)”. Universidad Politécnica de Madrid. Tesi Doctoral. 2004, p. 29.

Bover, Immaculada. “El Modernisme a Vic”. *Ausa. Revistes Catalanes amb Accés Obert*, 1972

Calderé i Bel, Xavier. “Tot eixamplant el poble. Les urbanitzacions i els promotors urbanístics de Viladecans (1852-1957)” pg. 57-66 dins *Materials del Baix Llobregat*, Núm. 18: La crisi: impacte al Baix Llobregat i altres escrits, 2012.

Exposició commemorativa del Centenari de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, 1875-76/1975-76, ETSAB, Barcelona, 1977.

Exposició Gaudí. La búsqueda de la forma. Museu d'Història de la Ciutat, Saló del Tinell, Lunweg, Barcelona, 2002.

Galí, D; Lacuesta, R. “Antoni Gaudí i Jeroni Martorell” com a cas d'estudi. *Gaudí i l'Espal*, Quaderns científics i tècnics de restauració monumental, Diputació de Barcelona, 2004.

Gueilburt Talmazan, Luis. “Enrique Nieto Influencias y trabajos en Barcelona: Primera época”. *Akros: Revista de Patrimonio* N°. 11, 2012.

Pobles de Catalunya, [en línia], [consultat al maig de 2017], Disponible en: <http://www.poblesdecatalunya.cat>

Teatre Osona: proposta cultural de teatrets a la comarca [en línia], [consultat al juny de 2017], Disponible en: <http://www.teatresosona.cat/>.

Arxius i fonts documentals

AHCOAC, Fons arquitectes, Tinta i aquarel·la sobre paper canson, 93x62 cm, Agramunt, porta lateral.

AHCOAC, Inmagic: 672, 1935.

AHCOAC, Inmagic: 18913, 1936.

AHCOAC, Inmagic: 18883, 1936.

AHCOAC, Inmagic: 18882, 1936.

AHCOAC, Inmagic: 18114, 1936.

AHCOAC, Inmagic: 18840, 1937.

AHCOAC, Inmagic: 18855, 1937.

AHCOAC, Inmagic: 18844, 1937.

AHCOAC, Inmagic: 18481, 1938.

AMCB, Permís de construcció núm. 26911, 1923.

AMCB, Permís de construcció núm. 29189, 1924.

AMCB, Permís de construcció núm. 27342, 1924.

AMCB, Permís de construcció núm. 27820, 1924.

AMCB, Permís de construcció núm. 28067, 1924.

AMCB, Permís de construcció núm. 40253,
1928.

AMCB, Permís de construcció núm. 14896,
1932.

AMVA, Fons Ajuntament de Viladecans,
Actes del Ple de l'Ajuntament, 1 de juny de
1907.

Guía oficial de España, Imprenta Nacional,
Madrid, 1876.

BOE, nº 180, 29 de juliol de 1963.

Butletí del Centre Excursionista de Catalunya,
nº 109, p.63, febrer 1904.

La Vanguardia, 29-8-1982, p. 19.

La Vanguardia, 7 de gener de 2012.

Registre civil, nº 592, 1950.